

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Дев'ятко Юлії Сергіївни

«Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Проблеми теоретичного осмислення створення словників, безпосереднє укладання лексикографічних праць різних типів, комплексний аналіз галузевих терміносистем англійської, української та інших мов, питання про систематизацію й унормування терміносистем, послідовну структурну й семантичну типологію термінів, пошук точних та економних способів перекладу терміноодиниць є важливими для розвитку сучасної лінгвістики та терміносистем різних галузей знань. Стрімкий розвиток медицини у XXI столітті зумовлює потребу накопичення, систематизації й унормування медичних терміноодиниць, їхньої лексикографічної репрезентації передусім для стоматологів, науковців, викладачів, ординаторів і студентів стоматологічних факультетів медичних закладів вищої освіти, а також для перекладачів, тому проектування і реалізація англо-українського тлумачно-перекладного словника стоматологічних термінів з послідовним урахуванням морфемної структури термінів, системних зв'язків, семантичної диференціації й належним кількісним опрацюванням мовних даних є, безумовно, **актуальними** завданнями, що відповідають загальним тенденціям розвитку термінознавства й лексикографії у світі.

Рецензована дисертація Ю. С. Дев'ятко становить самостійне наукове дослідження, яке продовжує опрацювання і вдосконалення поняттєвого та методико-процедурного апарату, створюваного українськими й зарубіжними лінгвістами в плані розбудови теорії і практики сучасної лексикографії,

термінознавства, квантитативної та експериментальної лінгвістики. Важливим у цьому плані є комплексне вивчення стоматологічних термінів і термінологічних сполук, кількість яких збільшується відповідно до розвитку технологій, появи нових матеріалів, приладів і підходів у терапевтичній, ортопедичній, хірургічній, дитячій та інших напрямках сучасної стоматології. Цілком умотивованим є вибір предмета дослідження – «лексикографічне відтворення англійських стоматологічних термінів українською мовою на основі структурних типів терміноодиниць обох мов та їх лексико-тематичної стратифікації, заснованої на тезаурусному підході» (с.19-20).

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за напрямами «Комунікативно-прагматичні та лінгвокультурні аспекти дослідження мовних одиниць у різних типах дискурсу» (2013–2018 роки, державна реєстрація № 0113U004892) і «Дослідження текстово-дискурсивних одиниць: теоретико-прикладні аспекти» (2010–2019 роки, державна реєстрація № 0118U001787), що загалом відбиває напрямки пошуків відомої в Україні Одеської лінгвістичної школи.

Дисертантка поставила перед собою важливу теоретичну й практичну мету – «розроблення лінгвістичної концепції укладання англо-українського тлумачного словника стоматологічних термінів на основі виокремлення їх лексико-тематичних груп і типів (дериваційних, словотвірних, за шляхами поповнення, за будовою) з лексикографічною презентацією фрагмента такого словника» (с. 19). Теоретичним підґрунтям виконаної роботи стали положення структурної лінгвістики, лексикографії, термінознавства, квантитативної лінгвістики й перекладознавства, вдумливий аналіз яких засвідчує наукову обізнаність й кваліфікованість Ю. С. Дев'ятко, прагнення якнайповніше врахувати досягнення сучасного мовознавства. Водночас відомі ідеї дослідниця пропускає крізь новий, ретельно зібраний і проаналізований мовний матеріал (3130 англійських стоматологічних термінів, відібраних методом суцільної вибірки з англомовних наукових статей 2015-2018 років, інструкцій для

застосування стоматологічних матеріалів, клінічних випадків та авторитетних лексикографічних видань, і 3420 українських відповідників), що дає важливі практичні результати.

Наукова новизна дисертаційної праці не викликає сумнівів, оскільки це перша спроба побудови концепції англо-українського словника стоматологічних термінів тлумачно-перекладного типу, ґрунтованої на польовому й тезаурусному підходах до терміносистеми, докладній лексико-семантичній, морфемній і словотвірній класифікації стоматологічних термінів, та реалізації цієї концепції шляхом укладання 800 словникових статей.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків та вірогідність одержаних результатів забезпечено значним обсягом репрезентативного матеріалу (3130 англійських стоматологічних термінів і 3420 українських відповідників) і доцільним застосуванням методів його дослідження (аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, описовий, структурний і статистичний методи, метод моделювання, кількісний аналіз, метод опитування респондентів).

Структура роботи загалом не викликає заперечення: всі чотири розділи змістовно пов'язані між собою і спрямовані на реалізацію поставленої мети і завдань.

У першому розділі «Теоретичні та лексикографічні засади вивчення стоматологічної термінології» розмежовано основні підходи до кваліфікації терміна (системно-структурний, когнітивний, соціолінгвістичний і комунікативний), виділено диференційні ознаки терміна й основні вимоги до нього. Важливим для розуміння авторського підходу є здійснений аналіз суміжних понять *терміноїди*, *передтерміни*, *прототерміни*, *професіоналізми*, *номени* за такими параметрами, як особливості номінації, ступінь термінологізації, стійкість форми, стильова належність, загальноприйнятність / обмеженість вживання (с. 32-36).

У складі медичної термінології Ю. С. Дев'ятко цілком слушно розмежовує 4 групи: 1) анатомічна термінологія, або анатомічна номенклатура;

2) вузькоспеціальні терміни (у тому числі клінічні терміни); 3) загальномедичні терміни; 4) терміни фармацевтичного спрямування (с. 37-39). Така диференціація стала надійним підґрунтям для укладання реєстру створюваного словника, при цьому авторка враховувала частоту вживання відповідних одиниць, набуття загальномедичними термінами нових значень або відтінків значень у стоматологічних текстах (с. 39).

У цьому розділі також проаналізовано стан і джерела поповнення медичної і стоматологічної терміносистем, визначено 5 етапів становлення української медичної терміносистеми (с. 42-51), коротко схарактеризовано 5 етапів формування англійської медичної терміносистеми, виділених Henrik R. Wulff (с. 52-56).

Другий розділ дисертації присвячено методологічним засадам аналізу стоматологічних термінів. Дослідниця обраховує термінонасиченість текстів наукових статей і клінічних випадків у галузі стоматології і текстів інструкцій для застосування стоматологічних матеріалів в англійській, українській та російській мовах для 4 типів термінів окремо й загалом (с. 76-77).

Заслуговує на схвалення застосований краудсорсинговий підхід до визначення концептуальних засад словника: Ю. С. Дев'ятко уклала анкету, провела опитування 49 респондентів, серед яких фахівці-філологи та лікарі-стоматологи, думки яких щодо макро- і мікроструктури словника враховано на відповідних етапах виконання лексикографічної праці (с. 79-81).

Виваженим вважаємо використання результатів морфемного аналізу англомовного терміна як інструмента для формування дефініції та добирання українських перекладних відповідників, наприклад: *aer/odont/algia* – *аеродонталгія* – зубний біль, викликаний змінами атмосферного тиску (с. 95) і под. Дослідниця виділяє найпродуктивніші терміноелементи в англійських та українських стоматологічних термінах (с. 94-98). Цей аспект дослідження є результатом скрупульозно виконаного аналізу мовного матеріалу й авторського досвіду праці перекладачем англійських стоматологічних текстів.

У третьому розділі «Типологія українських та англійських термінів як основа укладання спеціального двомовного тлумачного словника» запропоновано переконливу тезаурусну модель стоматологічної терміносистеми, що охоплює загальномедичні терміни, анатомічну номенклатуру, терміни фармацевтичного спрямування й вузькоспеціальні терміни, у межах останніх виділено мікротерміносистеми за спеціалізаціями стоматологічної науки: хірургічна, терапевтична, ортопедична, дитяча стоматологія і стоматологія для спеціальних цілей; у кожній з мікротерміносистем диференційовано клінічні терміни з подальшим поділом на лексико-тематичні групи термінів, терміни на позначення інструментів, матеріалів і под. (наочно тезаурусну модель стоматологічної терміносистеми подано на схемі 3.1.1 на с. 107); проаналізовано способи перекладу англійських термінів українською мовою, схарактеризовано типи стоматологічних термінів за способом творення.

Четвертий розділ містить обґрунтування авторської концепції створеного словника, пояснення особливостей його макро- і мікроструктури. Лексикографічні параметри тлумачно-перекладного словника стоматологічних термінів узагальнено в таблиці 4.2.1 (с. 169). Продуманою є запропонована авторкою структура словникової статті, що охоплює: англійський термін, фонетичну транскрипцію, граматичні параметри, український відповідник (або відповідники), дефініцію терміна українською мовою, за потреби приклади лексичної сполучуваності, синонімічні одиниці реєстрового слова англійською мовою, за потреби графічну інформацію (с. 171).

Загальні висновки до дослідження є інформативними, чіткими й логічно продовжують виклад основного змісту виконаної праці.

Завершують дисертацію 7 додатків (10 таблиць, 7 рисунків, фрагмент англо-українського тлумачного словника стоматологічних термінів і вибірка англійських терміноодиниць з українськими відповідниками), що наочно відбивають отримані результати щодо перекладу і тлумачення стоматологічних термінів, а також переконливо репрезентують авторську концепцію словника.

Складність поставлених дисертанткою завдань, у багатьох аспектах дискусійність наявних підходів у межах термінознавства, лексикографії й перекладознавства викликають деякі зауваження та пропозиції.

1. Здобувачка спроектувала й реалізувала у вигляді 800 словникових статей англо-український тлумачний словник стоматологічних термінів, що стане надійним підґрунтям не лише для здійснення якісного перекладу, у тому числі й за рахунок введення до САТ-програм, але може прислужитись для подальших досліджень стоматологічних термінів, порівняння структурних, морфемних, словотвірних та інших параметрів з терміносистемами інших напрямів медицини й інших галузей знань. Тому важливим є видання та оприлюднення цього словника в мережі Інтернет з метою доступності для наукової громадськості. Шляхи створення електронної версії словника, уведення нових опцій (аудіофайли, коди хвороб за міжнародними класифікаторами з відповідними перехресними покликаннями та ін.) у дисертації лише декларовано (с. 183-186), і вони потребують своєї реалізації.

2. Сформульовані п'ять принципів укладання двомовного спеціалізованого словника тлумачно-перекладного типу є цілком виваженими (с. 165-166), проте навряд чи коректно трактувати ці принципи як вияв наукової новизни дослідження (с. 23), адже вони давно відомі в лексикографії (праці О. Демської, В. Дубічинського, І. Кочан, Л. Симоненко, Л. Скрипник та інших).

3. У третьому розділі належну увагу приділено аналізу польової структури терміносистеми стоматології з розмежуванням ядра (терміноодиниці, що позначають родові поняття, ближньої (загальномедичні терміни, анатомічна номенклатура, біомедичні терміни) і далекої периферії (загальнонаукові терміни й терміни суміжних із стоматологією дисциплін) (с. 109-113). Потребує уточнення авторське бачення місця в термінополі численних стоматологічних термінів, що позначають видові поняття на кшталт *вкладка-онлей, резекція верхівки кореня зуба, прикус молочний, синус-ліфтинг з латеральним доступом*.

4. Окремі теоретичні положення, важливі для розуміння авторської концепції, потребують уточнення під час захисту, зокрема, ознаки слова (с. 31),

розмежування способів перекладу і лексичних трансформацій (с. 141-142 та ін.), кваліфікація термінологічного гнізда (с. 175-176 та ін.).

Наведені міркування і пропозиції не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Ю. С. Дев'ятко.

Основні концептуальні ідеї та теоретичні положення дисертації є достатньо апробованими, що засвідчують доповіді на 6 Міжнародних наукових конференціях, 5 звітних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, і досить повно висвітлені в 11 публікаціях, серед яких 1 праця – у виданні, що індексується наукометричною базою Scopus, 4 – у фахових виданнях України, а 5 – у збірниках наукових праць, 1 – у зарубіжному періодичному виданні. Публікація у Scopus (у співавторстві) надрукована у фаховому виданні зі стоматології і присвячена проблемі викладання англійською мовою стоматологічних дисциплін, що підтверджує практичну спрямованість здійсненого дослідження.

Автореферат дає чітке уявлення про загальну концепцію й результати дослідження. Основні положення вступу, розділів дисертації й одержані результати достатньо повно висвітлені в його структурі.

Оцінюючи загалом наукове дослідження Дев'ятко Юлії Сергіївни, відзначимо його завершеність і самостійність, актуальність і ґрунтовність запропонованої концепції тлумачно-перекладного словника стоматологічних термінів, новизну і вірогідність одержаних результатів, їхнє практичне значення для розвитку української лексикографії й термінознавства.

На підставі аналізу дисертації, публікацій та автореферату вважаю, що дисертаційне дослідження «Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення» становить оригінальну й завершену працю, яка відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року), а авторка праці, Дев'ятко Юлія Сергіївна, заслуговує на

присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загального та
прикладного мовознавства і слов'янської
філології Донецького національного
університету імені Василя Стуса

Г. В. Ситар

